

Innledning

Det dominerende synet i forskningsfeltet om avhengighet knytter gjerne avhengighet til inntak av et substansmiddel som gir visse rusopplevelser, enten av oppkvikkende eller sløvende karakter. Videre brukes avhengighetsbegrepet om ukontrollert bruk, og avhengige brukere er følgelig de som ikke har full kontroll over inntaket. Prosessene og mekanismene som ligger til grunn for dette inntaket, og den mangelfulle kontrollen dette innebærer, settes gjerne inn i et folkehelseperspektiv eller i et psykologisk eller sosialpsykologisk begrepsapparat. En typisk definisjon betrakter f.eks. avhengighet som "impaired control over a reward-seeking (usually drug-taking) behaviour from which harm ensues" (West 2006:3).

Selv om mange sosiologer opp igjennom årene har arbeidet med rus- og avhengighetsspørsmål, er det påfallende hvor lite opptatt sosiologer har vært av å forstå rusmiddelbruk og avhengighet som "rene" sosiologiske og kulturelle fenomen. Nå bør vi riktignok ikke overdrive forskjellene mellom sosialpsykologi og sosiologi, for mye av den sosialpsykologiske avhengighetsforskningen beveger seg selvfølgelig langt inn i det vi vanligvis forstår med sosiologi. Sosialpsykologi *er* sosiologi, mente Durkheim (1974:34) som kjent. Likevel skal vi i dette nummeret fokusere på det vi i mangel av et bedre begrep kan kalle den sosiokulturelle konteksten rundt rusmiddelbruk.

Så tidlig som i 1938 lanserte Chicago-skole-sosiologen Alf R. Lindesmith (1968) sin sosiologiske teori om avhengighet av opiat. Lindesmiths poeng var at ikke alle opiatbrukere utviklet fysisk avhengighet, og at avhengighet derfor måtte forstås som bestående av både en fysisk komponent og en psykologisk eller fenomenologisk komponent. Med utgangspunkt nettopp i et fenomenologisk perspektiv på rusmiddelbruk trekker Flore Singer Åslid opp de store linjene om rusmidlenes rolle i menneskehetens historie i artikkelen "Kronos og Kairos – beruselse og søkenen etter transcendens". Hennes kjernepoeng er at rusmiddelbruk må forstås som et rituelt brudd med hverdagserfaringer og den alminnelige virkeligheten. Erfaringen av tid blir særlig viktig i denne forbindelse, og Åslid henter fram de gamle grekernes begrepsskille mellom to former

for tid – *kronos* og *kairos* – som velegnet til å forstå endringene i sinnstilstand som følger av rusmiddelbruk. Hun trekker linjene helt fram til vår tids konsumpsjonssamfunn, hvor rusmiddelbruk kan forstås som et opprør – riktignok langt på vei et *fåfengt* opprør – mot den tvingende konsumpsjonslogikken, ved å etablere en form for ”tidsfrie huller” hvor forbrukersamfunnets tidstyranni og den kronologiske tidserfaringen settes til side.

I artikkelen ”Mot en sosiologisk forståelse av avhengighet?” tar Maja Flaato og Nicolay B. Johansen utgangspunkt i en mye lest (pensums)bok om *Narkomiljøet*, en etnografisk skildring av deltakerne og praksisene i et norsk narkotikamiljø tidlig på 1990-tallet. De anerkjenner *Narkomiljøets* sosiologiske beskrivelse av en del trekk ved miljøets organisering og kultur som inntil da hadde vært oversett innenfor narkotikaforskningen – særlig muligheten til å tjene relativt store summer med raske penger, som muliggjorde en til dels prangende livsstil ganske langt utenfor den kulturelle hovedstrømmen. Likevel mener de beskrivelsen blir misvisende på en måte som både er empirisk og analytisk tvilsom. Tendensen til forskjønnning av livssituasjonen tilbakeviser forfatterne med korrigerende empiri. Det analytiske problemet er derimot knyttet til selv avhengighetsbegrepet, som ikke skjeller tilstrekkelig mellom den deskriptive beskrivelsen av det repetitive rusmisbruket og forklaringen på dette mønstret. Skal sosiologene komme videre med et alternativ til medisinnernes avhengighetsforståelse, må avhengighetsbegrepet inkludere en åpning for den enkeltes handlingsrom, konkluderer forfatterne. De henter inspirasjon fra Bourdieus sosiologi i sin argumentasjon for dette.

Å knytte avhengighetsbegrepet til pengespill er et interessant grep, fordi pengespillproblemer og pengespillsavhengighet ikke er et resultat av inntak av substansmidler (som f.eks. opiater eller alkohol). Likevel er det vanlig å betrakte pengespill som et slags ”substansområde” innenfor forskningsfeltet om avhengighet, og forskningen om pengespill har da også aksentuert etter avdekkingen av økonomiske og sosiale problemer i kjølvannet av spillemaskinenes utbredelse. Det har vært et gjennomgående funn i denne forskningen at problemene øker med tilgjengeligheten av maskiner – for øvrig helt parallelt med et gjennomgående funn i alkoholforskningen – økt tilgjengelighet av alkohol innebærer økte alkoholrelaterte skader og problemer. Denne ”eksponeringsteorien” bekreftes også i Kristin Buvik og Tevje Revheims artikkel ”Anledning gjør tyv? Muligheter for pengespill i arbeidstiden”. De presenterer noen funn fra en undersøkelse av ansatte i transportbransjen og deres muligheter til å spille pengespill i arbeidstiden. Ved å ta i bruk mulighetsstruktur-

begrepet, vektlegger de hvordan den sosiokulturelle konteksten til transportarbeidere former forståelsen av pengespill både som aktivitet og problem.

Når det gjelder kampen mot tobakk, er det påtakelig hvor raskt det har gått å delegitimere sigarettøykingen som sosial praksis i løpet av de siste tiårene. Det er nok særlig de stadige innskjerpelsene i lovverket, som igjen har regulert mye av den sosiokulturelle konteksten røykingen kan finne sted i, som har bidratt til dette. Særlig ”røykeloven” fra 2004 har vært en merkestein; den gjorde ikke bare utesteder til røykefrie arenaer for menigmann, men sørget også for at ansatte ikke ble utsatt for passiv røyking. Til tross for mye motstand mot loven da den ble vedtatt, har befolkningen nå ikke bare akseptert den, de synes også å verdsette den. I sin kommentar ”Norges siste røyker?” spør Karen Sofie Pettersen om vi ikke likevel kan ha mistet noe av sentral sosiologisk verdi da røykeloven ble innført. Hun undrer dessuten på om ikke den globale visjonen om et røykfritt samfunn overser de sosiale ulikhetene i røykevaner, slik at myndighetenes kamp mot tobakk fort kan føre til stigmatisering av en relativt dårlig materielt stilt gruppe, for hvem røykeslutt ikke nødvendigvis framstår som utpreget rasjonelt eller ønskverdig.

I dette nummeret har vi også fått plass til anmeldelser av nye bøker forfattet av Stein Bråten (*Dialogens speil i barnets og språkets utvikling*) og Lars Arve Røssland (*Media og det menneskelege*).

God lesning!

Gunnar Sæbø

Referanser

- Lindesmith, Alfred R. (1968) *Addiction and Opiates*. Chicago: Aldine West, Robert (2006) *Theory of Addiction*. Oxford: Blackwell Publishing
 Durkheim, Émile (1974) *Sociology and Philosophy*. New York: The Free Press